

Neža Mrevlje in Katarina Župevc

»Nenehno teženje, vztrajanje pri spremembi, subverzivnosti«¹

Kula let. 1, št. 1, 2008, str. 74 - 77.

Posameznika in posameznico prakse zunanjega sveta naddoločujejo in predhajajo. Umeščati se v svet jima pomeni slediti utečenemu in tistemu, za kar se zdi, da deluje kot mehanizem določene kulturne realnosti (spoštuj svoje starše, bodi dober mož in dobra mati ter pridna žena, bodi želja moškega sveta...). Prakse kulturne realnosti pa so predvsem kulturne fiksacije in konstrukcije, katere posamezniki in posameznice v svoja življenja sprejemamo kot samoumevnosti družbenega in kulturnega. Slednje pa s tem, ko jih živimo, tudi reproduciramo. Vendar le do trenutka, ko se pojavi dvom. Dvom kot tisti življenjski luksuz, ki se v tem primeru sprva kaže kot senzibilnost za kritično opazovanje utečenega, za tem se pojavi miselna dekonstrukcija kulturnih fiksacij, ki pa se lahko nenazadnje artikulira v lastni konstrukciji sveta. Prav dvom v samoumevnosti kulturne fiksacije pa je potrebno prenesti tudi na področje pozicij moških in žensk. To pomeni, vpeljati dvom v tisto, kar velja za »naravo« ženske, in tisto, kar velja za »naravo« moškega. S tem pa vpeljati tudi refleksijo o moškostih in ženskostih, ki jih živijo posamezniki ter posameznice določene generacije, določenega prostora in časa. Generacije, ki še ni presegla dominacije in privilegiranosti moškosti – poudarjava, ne dominacije moškega, temveč moškosti – na določenih področjih, pa čeprav se je, kot pravijo, emancipiranost žensk že zgodila. Ali pa je ravno rez, dvom v kategoriji moškega in ženskega na trenutke prinesel določeno zmedenost? Generacija, ki je na nekaterih točkah moškosti in ženskosti morda že ozavestila dvom v ti kategoriji, nanju še vedno v praksi vsakdanjih življenj velikokrat pristaja. Pa naj gre za nelagodnost ob ženski s kravato, ki je s tem simbolom moči, neodvisnosti, nadvlade, torej s simboli hegemonične moškosti, prestopila meje njej nasprotne ideologije. Ali pa za občutek moškega, da je njegova moškost ogrožena, kadar se mu očita, da ne izpolnjuje pričakovanj, povezanih z njegovim družbeno opredeljenim spolom. Dokončnega reza skozi bipolarnost torej še zdaleč nismo naredili in rušenje strukture »moškega« in »ženske« se še zdaleč ni končalo, če se je sploh že dejansko začelo. Zato je vsekakor

potrebno v bipolarnost sveta moških in žensk, ki temelji na biološkosti, vpeljati »neznosni« dvom in morda razdreti samoumevnost moškega in ženskega, ki se pričakuje tako v odnosu do samega sebe, na področju forme in videza, v javnem in zasebnem prostoru ter na področju popularne fikcije, ki obljublja in v množičnem diskurzu ponuja mnoge figure moškosti in ženskosti.

O sodobnih pozicijah moških in žensk, pogumu, pameti, kozmetiki, videzu, britju, nakupovanju, druženju, razmerju med javnim in zasebnim prostorom in fikciji je govorilo šest moških in žensk. Podobne starosti, med dvajsetim in tridesetim letom, različnih življenjskih slogov in profesionalnih interesov.

Moško in žensko

Moškosti in ženskosti so družbenokulturna produkcija dejstev, ki izhajajo iz bioloških določenosti telesa. Vagina, penis, menstruacija, maternica, dojke, jajčniki, jajcevod, testisi, erekcija, prostata, semenska tekočina, izliv in klitoris opredeljujejo kulturne fiksacije, ki jih kot moški in ženske živimo ter reproduciramo. Pa vendar me »/.../ kot žensko opredeljujejo elegantnost, sočutnost, mogoče malo globlje razumevanje drugega. /.../ Imam izkušnjo, da imamo ženske to sposobnost.« »Govorili so mi, da so punce pridne in fantje pametni.« »Moški [pa] je fizično močnejši, v družbi mogoče lažje funkcionira, mogoče lahko dela tudi stvari, ki jih ženska ne more.« »Predpostavka o binarnem sistemu družbenega spola implicitno vzdržuje prepričanje, da družbeni spol posnema biološkega; tako je družbeni spol odsev biološkega ali pa je kako drugače omejen z biološkim spolom.« (Butler 2001: 18)

Tako biološko in kulturno razmejujeta subjekte na moške in ženske. Na tiste, ki zagotavljajo varnost, imajo moč, so trdni, pogumni in obvladajo popravilo pip. In na tiste, ki so intuitivni, zapeljivi, nežni, elegantni, razumevajoči, se ukvarjajo s podrobnostmi in so materinski. Govorimo o izkušnji in praksi določenega prostora in časa. O mnogih moških in ženskah, ki udejanjajo svoje vloge »moškosti« in »ženskosti«. Se torej ženske ličijo, negujejo, nakupujejo in govorijo o »tapetah, praških, otrocih in moških«? Moški pa smrdijo, so dlakavi, obožujejo ženske prsi ter govorijo o

1 Besedilo je del idejnega umetniškega projekta »The Pipe Dream / Jaša & Meta, 2006« copyright ©

»ženskah, nogometu in tehnoloških stvarih«?

A vendar: »Zavedam se, kako sem razdvojen. Težko je na to odgovarjati. Oba pola sta v tebi. Sivi smo. To so konflikti.« »Zame govorijo, da sem en dan shizofrena ženska, drugi dan čisti mačo. To delam po intuiciji in se ne odločam.«

Formašizem

Današnje kultivirano telo zahodnega sodobnega človeka ima velik pomen za njegovo identiteto. Sam vsebinsko napolni zgolj formo, z iluzijo svobodne izbire. Tako videz postaja maksima in označevalec. Obenem pa je povezava med označevalcem in označencem zgolj arbitrarna, saj na primer med modro barvo in moškimi spolnimi organi ni nobene smiselne povezave, pa vendar o spolu dojenčka v porodnišnici, ki je oblečen v modro, v sodobni zahodni družbi nihče ne dvomi. Obleka v tem primeru govori o spolni identiteti; njena izbira je družbeno določena: »Rabe in funkcije oblačil so družbene in kulturne ter zatorej niti nevtralne niti nedolžne.« (Barnard 2005: 54; Župevc 2005: 15) »Pri ljudeh, ki imajo brado, je to del nekega imidža. A mora biti urejena. Pri ljudeh iz filozofskih in artistskih krogov me ne moti, če ni urejena. Samo moram vedeti, od kod prihaja, da ga pač opredelim in vem, da je to del njegovega življenja.«

Kljub temu skrb za videz in lepoto še vedno ostaja pretežno domena ženskosti. »Lepota se kaže kot spolno določena kategorija. Videz je pomemben, vendar za moškega ne obvezujoč, za žensko pa je definirajoča lastnost: hkrati v tem, kako se drugi odzivajo nanjo, in kako dojema samo sebe.« (Tsečlon 1995: 78) »Zdi se mi, da je ženska ustvarjena za to in da ji paše, da se kdaj uredi. Da pokaže svoje ženske attribute, da se dobro počuti v svoji koži. Malo se naliči, naredi frizuro ... Imaš ženske attribute, ki so samo na tebi in na nobeni drugi puncu. To moraš poudariti. /.../ Seveda se mi niti slučajno ne da biti vsak dan v vlogi svoje ženske zapeljivosti. Kdaj pa ti to paše. Ko gre za kakšne dogodke. To se mi zdi prav. Ženska, ki nikoli ne poudarja svoje ženskosti, se mi zdi, da ni zadovoljna s seboj.« »V tem je neka perverzija, da to toliko časa počnejo. Po eni strani ne želijo, da bi bile ocenjevane po svojem videzu. Po drugi strani se zavedejo, da so ocenjevane samo po videzu s strani idiotov, katerih si dejansko ne želijo. Človek, ki si ga želijo, jih ponavadi ne bo ocenjeval. Želijo pa si, da bi jih nekdo ocenjeval glede na karakter. Ampak kljub temu stavijo veliko na videz in se zato z njim tudi veliko ukvarjajo. S tem privlačijo vse muhe, ki padajo na videz. To je začarani krog.«

Kljub temu pa skrb za videz v sodobnem svetu »imidžarstva« in diktata forme predstavlja le še enega

izmed sodobnih totemizmov² tako posameznic kot tudi posameznikov. »Do neke mere je [moj videz] statement. V tem smislu, da nisem čisto konvencionalen. Želim poiskati nekaj svojega. Čeprav imam kdaj trenutke, ko mi paše nekaj običajnega. Imam veliko reklamnih majic, v bistvu je večina mojih majic reklamnih. To je statement. Imam BMW [logo] ... Pa ne zato, ker bi bil ponosen na te firme, ampak zato, da se jih tre. S tem želim mogoče pokazati, da je vseeno. Mogoče bi bil moj statement ravno ta, ki uničuje vse ostale statmente. Najraje bi končal to dobo stilizma in vsega tega, kar nam šopa po glavi. Vsega imidžarstva. Tako smo že notri, da mi je všeč najti neko nitko izven tega. Nisem imidžar.«

Poleg videza in lepljenja izbrane estetike nanj, pa je sporočilo tudi sam fizis. Moško in žensko (ne)obrito telo potrjuje ali zanika družbene konvencije o (ne)lepem, (ne) urejenem in (ne)higienskem. »Prišla sem do tega, da se brijem zaradi drugih žensk.« »Če pogledam svoje kosmate ali sveže pobrite noge, so mi druge definitivno lepše. Velikokrat smo se o tem pogovarjale s prijateljicami in nismo prišle do konca. Torej, ali gre za družbeno pogojeni pogled ali ne? Dejstvo je, da nam je lepše pobrito žensko telo. Gre za modo. Ne vem pa, kako je do tega prišlo. Pod pazduho je gotovo bolj higienično, kar pa ne moreš reči za noge in bikini.« »Ko sem delal s skupino ljudi v nekem evropskem mestu, so bili vsi pobriti, fantje in ženske. Povsod. Spolovila, pod pazduho in noge. Tudi prsi. Tudi sam sem se poskusil pobriti. Kar se tiče higijene, je pri spolovilih gotovo bolj higienično. Nog si pa nisem pobril, ker nisem mogel sprejeti dejstva, da bi imel pobrite noge. To mi ni šlo.«

Med piazza in intimissimo

Bipolarnost moškega in ženskega spola ter kulturnih fiksacij, vezanih na ta dva »svetova«, je še vedno vrezana v prostor zasebnega in javnega. »Vstop v javni prostor z govorjenjem vedno nekako predstavlja težavo. V smislu tega, kar želim povedati. Imam občutek, da tisto, kar želim povedati, mora biti tako zelo dobro, da lahko vstopi v ta prostor. Gre za to, da si ne upaš spregovoriti ali pa da imaš težave z nastopi pred večjo skupino. Verjamem, da je to sicer značilno za veliko ljudi. Vendar se mi vseeno zdi, da je tukaj spolna razlika relevantna. Kot primer bi navedla analize sestankov v aktivističnih krogih, na katerih so bili tako moški

2 Sodobni totemizem je koncept, ki ga po Mackinnon navaja Majda Hrženjak: »Gre za svojevrstno 'socio-logiko', po kateri se pripadnice [in pripadniki] raznih družbenih skupin med seboj diferencirajo, komunicirajo in vzpostavljajo meje z razvrščanjem pod različne blagovne znamke. /.../ Uvrstitev pod emblem kakšne blagovne znamke nikakor ni stvar svobodne izbire. Izbira posamezne znamke je namreč determinirana s socialnimi razlikami. In socialne razlike so tudi bistvena sporočilna vrednost komuniciranja med različnimi blagovnimi znamkami.« (2002: 22)

kot ženske. Mislim, da je bila celo polovica moških in polovica žensk. Šlo je za večje skupine, približno 150 ljudi. Analizirali so sodelovanje na teh sestankih. Od na primer teh dveh polovic, moških in žensk, so govorile le tri ženske, moških pa na primer 15. Pri ženskah je bilo še takole. Ena od njih je bila moderatorka in je zato govorila, ena je prosila za neko pojasnilo, tretja pa je resnično nekaj povedala. Torej mislim, da ženske s tem vstopom v prostor, kot prostor političnega, imajo problem. Mislim, da imam tudi jaz sama te probleme, čeprav se trudim, čeprav delujem kot feministka in čeprav to poskušam neprestano udejanjati, pa vseeno ne bom rekla, da mi je to tako 'naravno dano'.« (smeh)

Pri neformalnih druženjih, ki so del zasebnega prostora, je dinamika skupine prav tako spolno pogojena. »O tem smo se pogovarjali pred kratkim, ko je bila rečena ljudska fraza: 'Tri babe pa en dec je hec.' Mislim, da se spremeni dinamika skupine glede na prisotno razmerje med spoloma in da je to kulturno pogojeno. Na primer, če sem bil kdaj v družbi samih punc, sem bil priča raznovrstnim ženskim pogovorom. Lahko si le opazovalec in se skrivaš med njimi. Tako se poskušam veliko naučiti o ženskah in jih razumeti. Na plan pridejo druge teme in tudi sam zaznaš, kaj je bolj in kaj manj primerno v tej ženski družbi. Fantje se skušajo, tudi jaz se skušam prilagoditi in razumeti določene sfere, ki bi šle v moški družbi mimo. Če bi imel same moške za mizo bi določene teme preskočili in bi celo čudno gledali, če bi kaj takega sploh omenil. Medtem ko bi se ženske lahko o teh temah pogovarjale ure. Teh tem je veliko.«

Androgenost

»Toliko pravil se je potegnilo čez [spolno določenost]. Je kot neka časovna črna luknja ali pa kot inducirana napetost. Več kot določiš, večja je možnost sesutja samega vase. Zdi se mi, da mora biti današnji človek androgin. Ne govorim o biološkem obojespolniku, ampak današnji človek mora biti kameleon. In ker smo biološko določeni, kakor smo pač razdeljeni na dva pola, to pomeni v našem primeru kameleon in androgin. Pomeni, da v trenutku lahko preklopiš na drugo zapisrsego boljšega namena. Se pravi, da če se pogovarjam s tabo, hočem vzpostaviti nek kontakt in nekaj hočem od tebe. Začnem intuitivno igrati na moškost in če pri nama ne bo šla tovrstna komunikacija, jaz pa s teboj moram imeti komunikacijo, bom avtomatično poskusil preklopiti na drug pol. Zato, da se ti bom lahko približal. Tukaj vidim androgenost. Mogoče tudi v izgledu. Da je lahko na primer ženska v določenem trenutku totalni Rambo, v drugem trenutku pa totalna Greta Garbo, diva. In za fante mislim isto. Mislim, da je to plus.« In zato: »Na koncu zmaga ta delitev na moške in ženske. Ker že s tem, da se temu odrečeš, je to isto, kot če to živiš. Pomembno je, kako se ti organiziraš okrog tega momenta. Zaradi tega

stereotipni moški in stereotipne ženske ne morejo obstajati. Zato naj bi prešli v to androgino fazo. Danes ni več pravil, danes gre za razbijanje pravil. Je pa ob tem pomembno, s katerega segmenta jih razsuvaš, ker vseh ne moreš razsuti. Zelo relativno je, kaj je moško in kaj žensko. /.../ Odvisno je od tega, kaj ti s tem hočeš. Kako si zgradiš pravila okrog tega.« »Družbeni spol, skupaj s terminoma moškost in ženskost, je ideologija, s katero si ljudje predstavljaj(m)o razlike med moškimi in ženskami na podlagi njihovega biološkega spola, kjer jih pravzaprav sploh ni.« (Beynon 2002: 8)

In ravno priznavanje fluidnosti moškega in ženskega oziroma dvom ter zavračanje kategorij »naravnega« v kontekstu družbenega lahko prinese olajšanje za oba spola. Moškemu tako ni več treba brezkompromisno reševati tehničnih zagat, njegova trdna pozicija in uspešnost v javnem prostoru ter zavračanje čustvovanja in »materinskega nagona« niso več nujni. Ženska pa morda lahko končno postane karieristka, če to seveda želi, brez slabe vesti zaradi zanikanja svoje materinske vloge. Tako lahko postane zobozdravnica, ki ji asistira medicinski brat, ali pa feministka, ne da bi jo diskurz zato označil za moškomrznico in lezbijko. Edino, kar se kaže kot neobhodno, je dejstvo našega biološkega spola, vendar pa je njegova dvojnost ravno tako ideologija, ki razmejuje »normalno« od »nenormalnega« in jo je zato potrebno rušiti. Ali kot odvrne Zora, hermafrodit v romanu Jeffreya Eugenidesa *Middlesex*, na vprašanje protagonista/protagonistke, zakaj je razkril/razkrila svoj umestitvi izmikajoč se biološki spol: »/.../ jaz hočem, da [ljudje] vejo. /.../ Zato ker smo mi tisto, kar prihaja.«

Citirane reference

- Barnard, Malcom
2005 *Moda kot sporazumevanje*. Ljubljana: Sophia.
- Beynon, John
2002 *Masculinities and Culture*. Buckingham in Philadelphia: Open University Press.
- Butler, Judith
2001 'Subjekti biološkega spola/družbenega spola/želje: 'ženske' kot subjekt feminizma.' *Časopis za kritiko znanosti* 29 (202-203): 279-290.
- Eugenides, Jeffrey
2002 *Middlesex*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Hrženjak, Majda
2002 'Biopolitika teles v ženskih revijah.' V: *Njena (re) kreacija: Ženske revije v Sloveniji*. Majda Hrženjak, ur. Mediawatch. Ljubljana: Mirovni inštitut, str. 10-30.
- Tsečlon, Efrat
1995 *The Masque of Femininity: The Presentation of*

Woman in Everyday Life. London, Thousand Oaks
in New Delhi: Sage Publications.

Župevc, Katarina

2005 *Redovnice med dvema ognjema: Razumevanje
in odnos do telesa pri uršulinkah*. Diplomsko delo.
Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 25. 5. 2007